

Levél Vajda Mihálynak

Drága Misul

Desmond Morris nemrég meglelőnt könyvéről írott recenzióm elolvasása után azt ajánlottad, olvassam el új cikkedet, ami néhány hete *Heidegger és az állat kísérte* címmel meg is jelent a Café Babel hasábjain. Megtettem. Sőt a „házi feladatot” túlteljesítve elolvastam az előtte és utána sorakozókat is, amelyek nagyjából a Te gondolkörödben mozogtak. Nem arra voltam igazából kíváncsi, ami Heidegger antropocentrizmusáról kiderülhetett, hiszen a *Lét és idő* olvasóinak nem lehettek túlságosan nagy illúziói, hanem az izgatót, mit mondasz Te, erről, most.

Írásodban én két olyan lényeges megállapítást találtam, amelyek erről árulkodtak. Az első tényközlés, a második inkább egy remény megfogalmazása. A kettő azonban tulajdonképpen egy: a görög és a zsidó-keresztény tradíció az embert az állatvilág fölé emeli — ez a jelen beállítódása, de elkövetkezhet / ki tudja, hogyan és miért / az a „pillanat”, amikor kifordulunk a tradícióból, amikor minden teremtmény egyformán „értékes” lesz (ez a Te idézőjeled). A filozófia mozgásteret pedig csak addig terjed, hogy nyitottá tehet erre a beállítódásbeli fordulatra. Ám nem vagy biztos abban, hogy ehhez a kiforduláshoz az állatot feltétlenül embernek kell tekintenünk.

Ebben az utóbbi bizonytalanságodban osztozom, de nem abban a fordulatban reménykedem, amiben Te. Az állatokhoz való viszony ugyanis szerintem mindeddig egy alapjában hibás nézőpontból vetődött fel. Vagy morális vagy

jogi megfontolások vezették az állatvédőket. Akár azt próbálták elfogadtatni, hogy a jog sem emberi kiváltság — mindkét esetben arra az argumentációra támaszkodtak, mely ember és állat összehasonításából táplálkozott. S hogy ez a máricskélés, ez „az ember állat” vagy „állat ember” dilemma hova, milyen következtetlenségekhez vezethet és vezet, azt jól demonstrárod Te magad is. Az még ha nehezen is, de elfogadtatható, hogy egy delfin is ember, de hogy „ez a rohadt szűnyog”, ami itt zümög a fülemben? Na, az már nem.

„Miért? Mert agyon kell csapnod? De hiszen a „Ne ölj” parancs ellenére agyoncsapod az embert is ha muszáj.” — írod. De ha egyáltalán azon állna vagy bukna az ember—állat viszony, hogy melyik és mennyiben azonos a másikkal, és ha elfogadnánk, hogy a delfin és a szűnyog ember, akkor értelmetlen lenne az utolsó mondatod. Miért érvelhetnél azzal, hogy a bibliai parancs ellenére még az embert is megöljük, ha muszáj? Miért esne az emberölés más elbírálás alá, mint az állatgyilkosság, ha az egyik létező sem több a másiknál? Végülis már gyakoroljuk is ezt az „egyenjogúsítást”, hiszen mi mást tennénk, mint a fajhatárokat eltörlését akkor, amikor annak az állatnak a halála, aki közel áll hozzánk, nagyobb fájdalmat vált ki, mint egy ismeretlen vagy számunkra közömbös emberé? Az utóbbi mellett megrendülés nélkül el tudunk menni, az előbbi mellett azonban semmiképp sem. A tradíción tehát itt-ott akadnak biztató repedések.

Több okból sem tudok egyetérteni az ember—állat viszony harmonizálására tett kísérletek morális vagy jogi érvelésével, s a számunkra alaptézisként használt összehasonlítgatásokkal, melyek-

nek Te is áldozatul estél még akkor is, ha idézőjeledben ott lapang a bizonytalanság. Először is azért nem, mert úgy vélem, hogy tartós morális attitűd nem születhet érvek nyomán, legalábbis amennyiben morál alatt nem az emberek egymás közötti közlekedésének szabályait értjük, hanem egy ember „tartását”, szeretni és gyűlölni képességét, együttérző képességét... vagyis morális értékét. Meggyőzéssel nem sokat érhetünk el. Csak felszíni változásokat produkálhatunk, de abban a pillanatban, ahogy döntési szituációba kerül a „meggyőzött”, ahogy tétre megy ki a játék, legyen ez a tét mégoly nevetséges is egy lényhez képest — például a gazda kényelme, divathóbortja..., abban a minutában elfelejt minden okos érvet, hogy megszüntesse a felépő kognitív diszsonanciát.

Másodszor azért nem tudom elfogadni az állat—ember méregetést, illetve az állat emberré avatását, mert az még mit sem változtatna a hatalom legitimálta jog érzetén. Márpedig ez a hatalom és a hozzá kapcsolódó jogérvet sajnos tény. S amíg nem tanuljuk meg, hogy a hatalom egyben és elsősorban is felelősség egy életért, addig beszélhetnek itt jószándékú emberek az állatok „felemeléséről” amennyit akarnak, semmit sem fognak elérni. Ehhez persze arra is szükség lenne, hogy értéknek tartsuk a létezését, vagy legalábbis őszinte fájdalommal töltösek el a másik lény szenvedése. Korántsem olyan egyszerű tehát a dolog, mint ahogy azt az állatok jogaiért küzdők sejtik és sejtetik. Minden mindennel összefügg, s legelsősorban is a magunk világát, a mi emberi valóságunkat, a mi egzisztenciális viszonyulásunkat kell megváltoztatnunk ahhoz, hogy az állatokkal szembeni viselkedé-

sünk, az állatokhoz való hozzáállásunk módosuljon.

Harmadszor azért tartok minden eddigi érvelést hibásnak, mert nincs mibe kapaszkodnia, és ezért teljesen sikertelen. Egy beállítódás gyökeres átfordításához szükség lenne valamilyen támaszra. nem feltétlenül érvekre gondolok, de valamire, ami arra indíthatja az embereket, hogy ezt a fordulatot elfogadják. Lehet, hogy Isten halott, de amit fogódzónak ajánlunk a transzcendencia helyett: az érzelmek, vagy a jogérzék, igencsak instabil támasztékok és semiképpen sem alapozható rájuk egy olyan viszonyulásmód, melyet egyetemesnek szánunk, vagy — ennél szerényebben —, egy új európai gondolkodás-, és érzésmódnak.

Negyedszer azért nem tudom osztani az ember-állat kapcsolatra koncentrált érvelést, mert azt hiszem, hogy sikertelenségének magyarázata saját vaksága, az, hogy nem találja azt a „sebezhető” pontot az emberen, ahol megérinthetné. Állandóan azzal próbálkozik, hogy a két lényt közelebb hozza egymáshoz, és nem veszi észre, hogy az ember dominanciáját nem tekintheti nem létező vagy elhanyagolható szempontnak ebben a „játszmában”. Ha csak kettőjükre: emberre és állatra korlátozza a viszony megoldásának lehetőségterét, akkor soha nem jut előbbre, mert az uralmi szituációt nem tudja feloldani. Egyetlen lehetőség lenne arra, hogy megújítsa kettőjük kapcsolatát, ha „megtalálná” az őket egyesítő harmadikat, ami képes ellényegteleníteni /hogy ilyen lehetetlen szót használják/ az uralmi pozíció jelentőségét. S ez a valami a lét élménye. Legalább olyan hatékony az élet dolgainak megemelésében, mint a halál felőli létértés, csak talán örömtelibb. Innen nézve pedig az

ember és az állat közötti viszony konfliktusa csak jelzése valaminek. Annak, hogy a viszony domináns tényezője, az ember, már nem „érti” a léte. Nem saját, vagy a másik létezését. Ahhoz még csak-csak hozzáfér, de az elkülönülést nem ismerő lét már nem tárulkozik fel neki. Holott éppen ebből fakadhatna egyedül a létezőkhöz való harmonikus viszony. Aki részesült a lét egységélményében annak többé nem kell etikai vagy jogi érveket előráncigálnia ahhoz, hogy morális és jogokat tiszteletben tartó legyen. Annak számára belülről determinált mindaz, amit a többiek még erkölcsi törvénybe kell foglaljanak, ahhoz hogy valamiként interiorizálják a külsőt. Az élmény az egyetlen belső, tartós és meg nem ingó, kivételeket nem ismerő támasz. Az érv nem az. Amennyiben tehát látszatmegoldásoknál többet akarunk, amennyiben le akarjuk győzni a delfin és a szünnyog megkülönböztetésében bújókáló következetlenséget, amennyiben fenntartások és kivételek nélküli beállítódásváltást szeretnénk, akkor nem az állatot kell embernek tekintenünk, és nem is az embert állatnak, hanem nyitottá kell tenni magunkat arra a létre, amelyben mindkét faj osztozik, amelyben a létezők határai eltűnnek.

Különösen azután kell elgondolnunk a morális és jogi érvelések hatékonyságán, hogy már azon a területen is leszerepeltek, ahol egyébként valamikor talán valóban hatottak: ember és ember között. Ha már az is egyre inkább nehézségekbe ütközik, hogy egymás közti kapcsolataink morális talapzatát megvédjük, akkor nem remélhetünk semmi jót az állatok vonatkozásában sem. S a két törés ugyanabból a hiányból fakad. Ugyanazért vagyunk etikátlanok

egymással, amiért az állatokkal. Mert mindig csak kívülről korrigálgatunk ahelyett, hogy belülről változnánk. Állandóan csak a viszonyra tekintünk, holott a viszony forrására kellene: a létező lét „értésére”.

A tradícióból kifordulni nem azal fogunk, ha egyformán „értékesnek” tartjuk a létezőket. Amíg hasonlítgatunk, amíg létezőket viszonyítunk egymáshoz, addig a tradíción belül maradunk akkor is, ha az előjel változik. Abban azonban egyetértek veled, hogy a filozófia itt nem tehet mást, mint hogy szenzibilál valamire, ami vagy bekövetkezik, vagy nem. A kérdés csak az, higyán teheti mindezt. Talán úgy, hogy felveszi azt a fonalat, amit Heidegger, ott ahol ő, csak nem arra vezet tovább. Nem a jelenvaló-lét léte, hanem a lét felé. Mert állat és ember viszonyának kulcsa ott van a „Lét és idő” első mondatában:

„A lét kérdése ma feledésbe merült.”

Stummer Andrea

PhD aspiráns

KLTE BTK, Filozófia Tanszék

Válaszlevél Stummer Andreának

Kedves Andrea,

Köszönöm leveledet. Megpróbálok rá érdemben reagálni, jóllehet attól félek, hogy egymás mellé beszélünk, holott máskülönben szinte mindenben egyetértünk. Te

ugyanis valami egészen mást kérsz számon írásomon, mint amire az törekedett. Én semmi mást nem akartam, mint megmutatni, hogy a heideggeri ember-definíció (legyek pontosabb: az emberi létmód heideggeri definíciója) nem teszi lehetővé az állat létmódjának meghatározását (amivel különben, amint az remélem a cikkemből is kitudnik, Heidegger maga is tisztában van). Sejtésem szerint egyetlen szót sem szólok az embernek az állathoz való viszonyáról (legalábbis nem akartam erről semmit sem mondani). Az a bizonyos ironikus lábjegyzet, amelyben a delfinről meg a szúnyogról van szó, nem azt célozza ugyanis, hogy az embernek az állathoz való viszonyát tisztázzam: csupán arra akar rámutatni, hogy az európai kultúra nem képes az állatot embernek tekinteni. Amit én egyáltalában nem is tartok szükségesnek, amire csak — s nagyon kérlek, *ezt most itt* ne értsd félre, ha itt sikerül megértenünk egymást, akkor Te is belátod majd, hogy nem ugyanarról

beszélünk — az igencsak problematikus heideggeri fundamentálonológián belül lenne „teoretikus szükség” mégpedig azért, hogy az állat ne a kövel kerüljön egy lét-kategóriába, *nem pedig szerintem* ahhoz, hogy az ember jobban bánjék az állattal, vagy őt is Isten saját magával egyenlő jogú teremtményének tekintse, vagy hogy nyitottá tegye magát „arra a létre, amelyben mindkét faj osztozik, amelyben a létezők határai eltűnnek”.

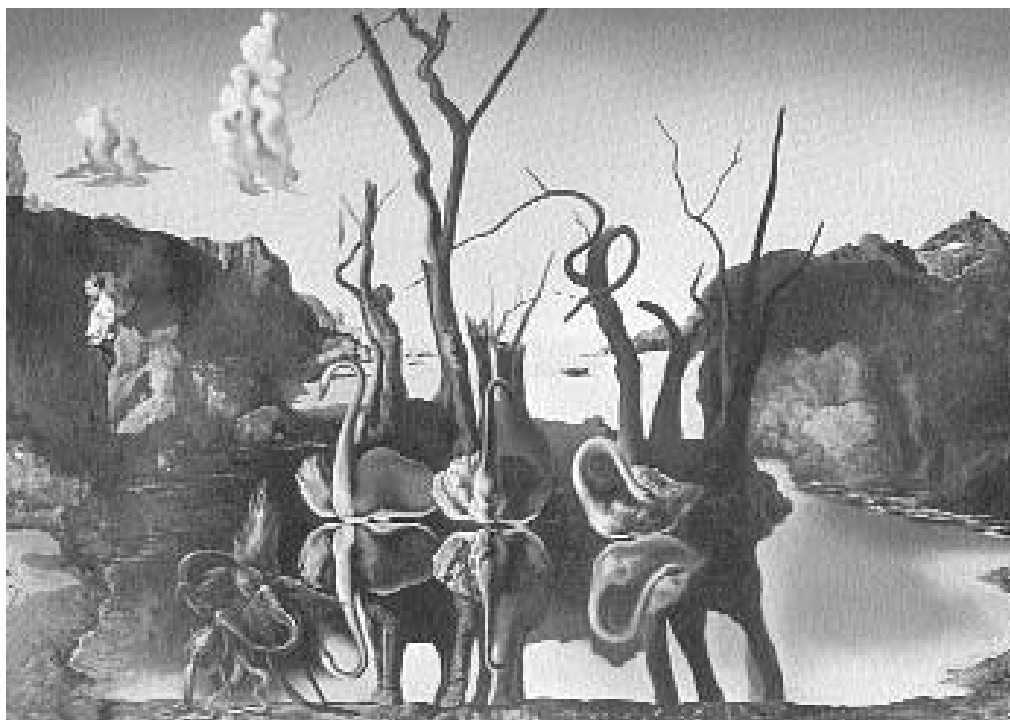
Én nem fogalmaztam meg semmifajta reményt, nem tettem semmiféle kísérletet az ember–állat viszony harmonizálására, senkit nem akartam jobb belátásra bírni, már csak azért sem, mert teljesen egyetértek Veled, hogy „meggyőzéssel nem sokat érhetünk el” (valamit azért persze elérhetünk).

Hogyan, az én teoretikus kérdésnek semmiféle vonatkozása sincsen az általad felvetett kérdésre, nevezetesen ember és állat gyakorlati viszonyára? Ha így lenne, joggal kérdezhetnéd, miért kaptad egyáltalában a „házi feladatot”.

Nem, nem így van. Teoretikus analízisemnek igenis van köze a Te gyakorlati problémáidhoz, s az én meggyőződésem szerint pontosan azt támasztja alá, amit végső soron — mármint ha én jól értelek Téged — Te akarsz mondani: nevezetesen, hogy egy adott beállítódáson belül morális vagy jogi megfontolások nem tudnak az ember–állat viszonyon radikálisan változtatni. Csak a beállítódás pályáinak radikális átállítódása eredményezheti azt, amiben Te reménykedsz. Egyetértünk tehát. Abban is, hogy egy ilyen átállítódást nem lehet akarni, csak megnyílni rá. S remélem abban is, hogy amíg ez be nem következik, az adott beállítódáson belül nem nagyon értelmes a morális és jogi megfontolásokat eleve elutasítani.

Barátsággal,

Vajda Mihály
 egyetemi tanár
 KLTE BTK, Filozófia Tanszék

Salvador Dalí: Hattyúk elefátos tükörréppel. 1937